

Faragó Emese

Janus arcú művészet: technikai tudás és költői ihletettség Platón költészetértelmezésében

Platón költészetkritikája során elkülöníti egymástól a költészet két meghatározó aspektusát: a költői szakértelmet és a költői ihletettségét, és problematikussá teszi a kettő egymáshoz való viszonyát. Tanulmányomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy összeegyeztethetőnek tartotta-e egymással Platón a költészet technikai tudáson és költői ihletettségen alapuló leírását, vagy úgy gondolta, hogy kölcsönösen kizárják egymást. Vizsgálódásom során elsősorban az *Ión*, a *Szókratész védőbeszéde*, a *Phaidrosz*, a *Menón*, az *Állam* és a *Törvények* költészettel kapcsolatos meglátásaira támaszkodom. Amellett érvelek, hogy Platón lehetségesnek tartotta, hogy a költő technikai tudása és a költői ihletettség egyaránt szerepet játsszon a költészeti alkotások létrehozásában. Azaz a két elméletet összeegyeztethetőnek tartotta egymással. A valódi különbség nem a technikai képességek és az inspiráció alapján alkotó költő között van, hanem aközött, aki pusztán technikai képességek alapján alkot és aközött, aki emellett még az inspirációra is támaszkodhat.¹ Az inspirált költő a prófétához hasonló módon, technikai képességeinek felhasználásával közvetíti az istenek üzenetét. A költészeti alkotások igazsága a mű helyes észhasználaton alapuló értelmezésén keresztül tárható fel a befogadó számára.

1. Előzmények

A görög hagyományban a költő mesteremberként való értelmezése egymás mellett élt az inspirált költő elképzelésével.² A költőket egyfelől a tudósokhoz és mesteremberekhez hasonlóan bölcseknek, illetve mesterségbeli tudással rendelkezőknek (*szophoi*), másfelől inspirált alkotóknak, az isteni üzenet közvetítőinek tekintették.³ Abban mindkét elképzelés egyetértett, hogy a költőknek tudást, illetve szakértelmet tulajdoníthatunk, így a költők elsődleges feladatát a tanításban és a gyakorlati élethez való útmutatásban látták.

1 Az álláspont részletes kifejtését lásd Janaway 1995, 16–17. o., 168–169. o., Trivigno 2012, 303. o.

2 Harriott 1969, Murray 1981, Verdenius 1983.

3 Ugyanez tükröződik a költők önértékelésében, akik ebben az időszakban „hol bölcsnek [*szophosz*], hol isteni énekesnek [*theszpisz aoidosz*], hol látnoknak [*prophétész*] vagy Múzsák papjának [*Muszón therapón*] tartották önmagukat” (Bolonyai 1997, 11.).

A görög hagyományban a szofisták közbenjárásával terjedt el az a nézet, amely mesterségnek tekintette a költészetet. Eszerint a költők mindenféle külső segítség nélkül, kontrollált módon, mesterségbeli tudás alapján hozzák létre alkotásaikat. Az orvosokhoz, mérnökökhöz, építészekhez hasonlóan szakértelemmel bíró, tudós, bölcs és hozzáértő személyek. Többek között az ő tanításaiknak köszönhető, hogy a Szókratész korabeli Görögországban a költőket mesterembereknek tekintették és úgy tartották, hogy alkotásaik elsősorban technikai tudáson és nem veleszületett tehetségen alapulnak.⁴

Az isteni inspiráció alapján való alkotás gondolata azonban éppoly erősen jelen volt a görög kulturális hagyományban, mint a költő mesteremberként való értelmezése. Gondoljunk csak Homérosz, illetve Hésziodosz költeményeire,⁵ akik legnagyobb műveik elején kéri a múzsát, hogy beszéljen hozzájuk.⁶ Erre mutat rá a Démodokosz-passzus is, mely így hangzik: „Hívjátok az isteni lantost / Démodokoszt, kinek isten adott gyönyörű dalolásra / képességet s zeng, amiről csak készleti lelke”.⁷ Feltehetően ezt világítja meg Phémiosz is: „Én a magam tanítója vagyok, lelkembe az isten / mindenféle dal ösvényét ültette.”⁸ Az idézetek tanúsága szerint a költői képesség illetve tehetség az istentől származik, a költészeti alkotások létrehozásában az ihlet mellett azonban a költői szakértelem is szerepet játszik.

Platón művészetfilozófiájában ezekkel, a kor költészettel kapcsolatos közgondolkodását meghatározó elképzelésekkel vet számot.

2. Platón költészetkritikája

Költészetkritikája során Platón egyaránt bírálja a költészet tisztán technikai tudáson és tisztán inspiráción alapuló leírását. A költészeti alkotások létrehozási folyamatának tekintetében azonban csak az elméletek extrém változatát tartja elfogadhatatlannak. Moderált formában a költő technikai képességeit és az isteni inspirációt a költészeti alkotások létrehozásának egymást kiegészítő és erősítő aspektusának tekinti.

⁴ Taylor 1999, 64. o.

⁵ Homérosz az *Íliász*ban megszólítja az istennőt, az *Odüsszeiá*ban pedig Hésziodosz *Istenek születése*, illetve *Munkák és napok* című költeményeihez hasonlóan a Múzsához fohászkodik. Emellett a homéroszi himnuszokat (Aphroditéhoz, Artemiszhez, Héphaisztoszhoz) is a Múzsákhoz való fohászkodás jellemzi. A költők tehát maguk is hivatkoznak az istenségre a költészeti alkotások forrásaként.

⁶ Ledbetter 2003, Murray 1981, Tigerstedt 1970.

⁷ *Od.* 8.44–45.

⁸ *Od.* 22.347–48. Habár egy későbbi gondolkodásmód szerint az, hogy Phémiosz a „maga tanítója”, illetve isten által inspirált, egymást kizáró elképzelések, a mellérendelésből látható, hogy Phémiosz költészete e két forrását nem tekinti összegegyeztetetetlennek.

2.1. A költők mesterségbeli tudásának kritikája

A görög hagyomány a költőt mesterségbeli tudással és szakértelemmel rendelkező személynek tekintette, aki képes költészeti alkotásokat létrehozni a szavak és a hangok mestერი összeillesztésével. Platón – a hagyományos vélekedéssel szembehelyezkedő – álláspontja szerint a költői tevékenység azonban nem tekinthető mesterségnek (*tekhmé*). Elsősorban azért, mert a költőkből hiányzik a tudatosság, az okok és a célok ismerete. A költők épp úgy nem tudják meghatározni az alkotás pontos célját és eszközét, mint ahogy nem tudják megmagyarázni alkotásaik értelmét sem.⁹ Állítólagos „bölcességük” tehát nem tekinthető szakértelemnek, mivel nincsenek tisztában műveik jelentésével. A *Törvények* 719c–d tanúsága szerint a költők ezen kívül nem tudják (*oiden*), hogy amit mondanak, mikor igaz (*aléthé*) és mikor nem.¹⁰ Azaz nincsenek tisztában az általuk tett állítások igazságtartalmával. A költészetben a technikai tudás szerepét (túl)hangsúlyozó platóni értelmezés szerint a költőknek minden általuk érintett területen (hadtudomány, orvostudomány, természettudomány) szakértőnek kellene lenniük ahhoz, hogy a valóságnak megfelelő leírást tudjanak adni az adott területtel kapcsolatosan. Ezzel a kritériummal azonban eleve kétségbe vonja a költői *tekhmé* lehetőségét, hiszen elvárásai teljesítéséhez a költőknek szinte univerzális tudással kellene rendelkezniük.¹¹ Ennyi területen azonban még akkor sem lehetne jártasságra szert tenni, ha az ember egész életét ráfordítaná.¹² Sőt, Platón egyenesen azt vallja, hogy mindenki csak egyféle dologhoz érthet igazán. A költészet esetén azonban nem találhatunk olyan sajátos tárgyat, amelynek a költő a szakértője lenne.¹³ A költők szakértelmével kapcsolatos vizsgálódás a költők tudatlanságát tartja felelősnek a költészeti alkotások tartalmában fellelhető erkölcstelenségekért és igazságtalanságokért. A költészetkritika egyik fontos aspektusa, hogy a költők megtevesztik az embereket, akik tanítóként és a bölcesség letéteményeseként, azaz egyfajta autoritásként tekintenek rájuk.

Fontos kiemelni azonban, hogy Platón nem vitatja el mindenfajta mesterségbeli tudás lehetőségét a költőktől. A *Phaidrosz* 268c–d tanúsága szerint a költőknek szakértelemre van szüksége a tragédiában található beszédek összeállításához. Ezen kívül az *Állam* 393d-ben is elismeri, hogy értenek valamelyest a stílushoz, a ritmushoz és a dallamhoz. Ebből pedig az következik, hogy a költők mégiscsak rendelkeznek bizonyos mértékű szakértelemmel, méghozzá olyanal, amelynek szabályai tanulhatók és elsajátíthatók.

Az *Ión* költői szakértelemre vonatkozó tézisei alapján azt láthatjuk, hogy a költészet technikai képességeken alapuló leírása elsősorban a költészeti alkotások tartalmára fő-

⁹ Szókratész *védőbeszéde* 21c.

¹⁰ Ezért van szükség rá, hogy a Jó ideáját szemlélő filozófusok cenzúrázzák a költők a műveit.

¹¹ Trivigno 2012, 289. o.

¹² Emiatt jut arra a következtésre Guthrie, hogy Platón a költőket egy igazságtalan, méltánytalan és helytelen mérce alapján ítéli meg (Guthrie 1975, 205. o.).

¹³ *Ión* 536c, *Állam* 598c.

kuszál, és nem veszi figyelembe azok formáját. A költészet technikai tudásként való értelmezése *önmagában* tehát nem elégséges a költészet mibenlétének adekvát leírására.¹⁴ A kizárólag szakértelem alapján létrehozott költészeti alkotások ugyanis nem garantálják, hogy a költemény (1) igazságot tartalmazzon, (2) az emberi lelket megragadó és azt az igazság megismerésére motiváló szubsztanciális szépséggel bírjon. Egyfelől azért, mert a költői szakértelem önmagában nem elegendő a költészeti alkotások tartalmának igazolásához, hiszen a költő nem érthet minden mesterséghez, és költeményei tartalmaznak olyan (pl. a múlt eseményeire vagy az istenek valódi természetére vonatkozó) állításokat, amelyek meghaladják az ember képességeit. Másfelől azért, mert a költő technikai tudása pusztán a költészeti alkotás esztétikai értékéért lehet felelős, a valódi, szubsztanciális szépségért nem.¹⁵ Ezért tartja Platón az inspiráció alapján létrehozott költészeti alkotásokat a pusztá technikai képességeken alapulóknál szebbnek.

A költészetnek a pusztá technikai képességeket meghaladó aspektusának feltárásához a továbbiakban tehát a költő ihletettségeért felelős isteni inspiráció elméletét kell alaposabban megvizsgáljunk.

2.2. Az inspirációelmélet kritikája

Egyes értelmezők szerint Platón – Démokritosz elképzeléséhez hasonlóan (vö. Démokritosz B18, B21) – az inspiráció alapján való alkotást teljes egészében irracionális folyamatnak tekinti. Inspirációelmélete szerint a költők nem *tudatos* művészek,¹⁶ alkotásaikat öntudatukon kívül kerülve, egy extázishoz hasonló lelkesült állapotban hozzák létre.¹⁷ Azaz egy teljességgel irracionális, kontrollálatlan állapotban alkotnak.¹⁸ Ahogy a *Törvények* 719c-ben fogalmaz: „a költő, ha a Múzsák tripuszán ül, nem ura eszének, hanem mint valami forrás, engedi, hogy szabadon ömöljön belőle mindaz, ami épp feltör benne”. Platón tehát abban hozott újdonságot a hagyományos inspirációelmélethez képest, hogy az inspirációt megszállottságként értelmezte.¹⁹ Ezt erősíti meg az *Ión* is, melynek során Szókratész ironikus módon egy isten által megszállt, szent teremtménynek állítja be az inspirált költőt, aki nem képes racionális módon alkotni. Az alkotás folyamán az

¹⁴ Trivigno 2012, 289. o.

¹⁵ Az „esztétikai szépség”, illetve a „szubsztanciális szépség” kifejezéseket a költészeti alkotások szépségének fokozatbeli megkülönböztetésére használom, oly módon, hogy a költői technikai tudás alapján létrehozott költeményt alacsonyabb rendű, esztétikai szépséggel rendelkezőnek, míg az isteni inspiráció hatására létrehozott költeményeket magasabb rendű, szubsztanciális szépséggel rendelkező alkotásoknak tekintem.

¹⁶ Annak a nézetnek az előzményeit, amely szerint a költők nincsenek tudatos állapotban alkotásaik létrehozása során, ld. Arisztophanész *Acharnaebeliek* 395, *Nők ünnepe* 40, Murray 1992.

¹⁷ Trivigno 2012, 289. o.

¹⁸ Pappas 2013.

¹⁹ Tigerstedt 1969, 26. o.

isten elhomályosítja a költő tudatát, elveszi érzékeit, és az isteni üzenet közvetítőjeként használja őt.²⁰ Az inspirált költő tehát nem más, mint a Múza eszköze az isteni üzenet közvetítésében. A platóni elmélet szerint az inspiráció alapján születő költészeti alkotás létrehozásában tehát a Múza, és nem a költő bír meghatározó szereppel.

A költő passzivitásának és az alkotási folyamat irracionálisításának hangsúlyozásával Platón tehát új értelmet adott az inspiráció kifejezésnek. Ennek legfontosabb következménye pedig abban áll, hogy az irracionálisaként felfogott inspiráció összeegyeztethetlenné válik a racionális alapokon nyugvó szakértelemmel.²¹ Az inspirációelmélet az isteni bölcsesség passzív közvetítőinek tekinti a költőket, ez pedig éles ellentétben áll a költészet technikai képességeken alapuló leírásával, ami teremtő aktivitással ruházta fel a költőket.²²

A két elmélet kritikája rámutat, hogy a költő nem lehet sem teljesen kontrollált, tudatos, aktív alkotó, aki műveit pusztán szakértelem alapján hozza létre, sem teljesen kontrollálatlan, tudattalan, passzív szereplő, aki pusztán eszköz az istenek kezében. Önmagában véve egyik elmélet sem kielégítő. Ráadásul nem is egyeztethetőek össze egymással. A költői szakértelmen alapuló nézet ugyanis egy teljesen kontrollált technikai tudást, az inspiráción alapuló elmélet pedig egy teljes önkívületben zajló alkotási folyamatot feltételez. Azaz egyik tudást, a másik tudatlanságot tulajdonít a költőnek. Az alkotási módok közötti különbséget ebből a nézőpontból tehát a tudatosság mértékében ragadhatjuk meg.

Az *Ión* a két elmélet egymáshoz való viszonyát azonban egy másik aspektusból világítja meg. A dialógus tanúsága szerint az isteni inspiráció alapján alkotó költő felülmúlja a mesterségbeli tudás alapján alkotót. Szókratész úgy fogalmaz, hogy „valamennyi epikus költő, aki jó, nem szakértelem alapján, hanem istentől eltelve, megszállottan mondja a sok szép költeményt, és a dalköltők, akik jók, szintazonképpen”.²³ Az idézet nemcsak arra mutat rá, hogy az inspirált költő által létrehozott alkotás szebb annál, mint amit a költő saját szakértelmére (*tekhmé*) alapozva hoz létre, hanem implicit módon azt is magában foglalja, hogy a szép költészeti alkotások kivétel nélkül isteni inspiráció alapján születnek, vagy másképpen megfogalmazva: az isteni inspiráció a szép költemények írásának szükséges feltétele.²⁴ Mivel (1) Platón sehol sem állítja, hogy az isteni inspiráció nélkül, pusztán a költő technikai képessége alapján létrehozott költészeti alkotások nem rendelkeznek esztétikai értékkel, (2) ugyanakkor azt állítja, hogy az isteni inspiráció alapján létrejövő alkotások szebbek azoknál, mint amelyek pusztán a költő technikai képességeire alapozva jönnek létre, feltételezhetjük, hogy Platón a szépségnek két eltérő fokát tulajdonítja a technikai tudás, illetve az isteni inspiráció alapján létrehozott költeményeknek. Az alacsonyabb rendű, pusztán esztétikai értéket képviselő szépséget nevezzük esztétikai szépségnek. A ma-

20 *Ión* 534b.

21 Tigerstedt 1969, 1970, Murray 1981, 1992, Woodruff 1982.

22 Partee 1971, Murray 1996, 121. o., Trivigno 2012, 291. o.

23 *Ión* 533e–534a.

24 Trivigno 2012, 292. o.

gasabb rendű, a költemény esztétikai értéke mellett annak igazságát is garantáló szépséget pedig mély vagy szubsztanciális szépségnek.²⁵ A felszínen tapasztalható esztétikai szépség a költő technikai tudása által is előidézhető, a költemény „mély”, szubsztanciális szépségéért azonban az isteni inspiráció felelős. Ebből a szempontból tehát az inspirált alkotásokat tekinthetjük magasabb rendűnek.

A két modell alapvető különbsége abban áll, hogy két teljes mértékben különböző eredetet jelöl meg autoritásként a költészet számára. A technikai képességen alapuló szemlélet a költőt, az inspirációelmélet pedig az istent tekinti autoritásnak. Az egyik túlzott jelentőséget biztosít a tudás és a tartalom számára, és figyelmen kívül hagyja az inspiráció és a szépség szempontjait, a másik túlzott jelentőséget biztosít az inspiráció és a szépség számára, és figyelmen kívül hagyja a tudás és a tartalom szempontjait.²⁶ Azonban mindkét elmélet tartalmaz hasznos tanulságokat a költészeti alkotások létrehozására vonatkozóan. A költészet platóni értelmének megvilágításához tehát a két elmélet együttes felhasználását javaslom.

3. A technikai tudás és a költői ihletettség összeegyeztetése

A technikai tudást és a költői ihletettséget mint a költészet két alapvető aspektusát oly módon tartom összeegyeztethetőnek, ha extrém formáik elvetése után arra az álláspontra helyezkedünk, hogy a szakértelem nem terjed ki minden, a költő által érintett területre, az inspiráció pedig nem feltételez teljesen önkívületet. A szakértelem korlátozottsága a költő esetében azt jelenti, hogy nem ért minden olyan dologhoz (hadviselés, természettudomány, építészet), amely az alkotásaiban szerepel, csupán a stílushoz, a ritmushoz és a harmóniához, amely segít számára a költészeti alkotások létrehozásában. Az inspiráció moderált változata pedig azt takarja, hogy az alkotási folyamat nem teljesen irracionális. A költő nem önkívületi állapotban hozza létre alkotásait, nem szakértelem és gondolkodás nélkül közvetíti az isteni igazságot, hanem technikai képességeit felhasználva továbbítja azt. Azaz az isteni üzenet közvetítőjének, illetve értelmezőjének (*herméneusz*) tekinthető.²⁷

Az inspirált költőnek az istenek passzív szócsöveként való értelmezése tarthatatlan a platóni művészetfilozófia egészét tekintetbe véve.²⁸ Az inspirációnak az örülethez hasonló irracionális folyamatként való értelmezése a platóni ironia félreértésének következ-

25 Az esztétikai szépség Woodruff, a „mély” szépség pedig, amit tanulmányomban szubsztanciális szépségnek nevezek, Trivigno kifejezése (Trivigno 2012, 302. o.).

26 Trivigno 2012, 292. o.

27 A költő közvetítő, illetve értelmező szerepével kapcsolatos álláspontokat lásd Russon 1995, Capuccino 2011, Gonzalez 2011, Trivigno 2012.

28 Woodruff 1982, 146. o., Trivigno 2012, 294. o.

ménye.²⁹ Az isteni inspiráció alapján való alkotást nem szabad egy örültséghez hasonló, teljesen kontrollálatlan állapotban való alkotási folyamatnak tekintenünk, amelyhez a költő részéről semmifajta intellektuális hozzájárulásra nincs szükség. Ehelyett amellet érvelek, hogy feltételeznünk kell valamilyen kapcsolatot az isteni inspiráció és a költői szakértelem között. A költőnek, a Múza szócsövének tudnia kell, hogy az általa közvetített isteni üzenetből mi az, ami méltó a tolmácsolásra, és hogy a közvetítést milyen mesterségbeli szabályok alapján kell végrehajtani.³⁰

Az isteni inspiráció álláspontom szerint tehát nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a költő a költészeti alkotás létrehozásában maga is részt vállaljon. Egy lehetséges értelmezés szerint az inspirált költő a jóspapokhoz hasonló módon közvetíti az istenek üzenetét.³¹ Az orákulum által közvetített üzenet az istentől származik, a papok pedig a jelek értelmezésével járulnak hozzá az üzenet értelmének feltárásához. A jóspap (pl. a delphoi Pythia üzenetét versbe foglaló pap) rendelkezik a megfelelő technikai tudással az isten által sugallt üzenet tolmácsolásához. Azaz a jóspap ismeri az inspirált üzenetet és rendelkezik a közvetítéséhez szükséges technikai képességgel is. A befogadónak a próféta által többértelműen megfogalmazott üzenetet kell további interpretáció tárgyává tennie.³² Ezzel párhuzamba állítva, a jó költészeti alkotáshoz az kell, hogy a költő egyszerre töltsse be az isteni látnok és az értelmezés képességével rendelkező személy szerepét. A Múza inspirálja a költőt, aki technikai képességeinek felhasználása segítségével megfelelő módon tolmácsolja az istenek üzenetét. Így a Múza és a költő a maguk módján egyaránt felelősek a költészeti alkotások létrehozásáért.³³ A két elmélet tehát úgy függ össze, hogy a költő felelős az alkotás esztétikai szépségéért és tartalmi helyességéért, azonban a múza felelős a költemény mély, szubsztanciális szépségéért. Szókratész nem tagadja, hogy a költők sok szép dolgot (is) mondanak, sőt egyenesen azt állítja, hogy sok igaz dolgot állítanak.³⁴ Még akkor is, ha más helyen kiemeli, hogy ezt a sok szép és igaz dolgot anélkül mondják, hogy pontosan értenék, amiről beszélnek.³⁵

A költők tudásuk természetét illetően épp ebben a tekintetben különböznek legnagyobb mértékben a filozófusoktól. A költők ugyanis nem tudják racionális módon

29 Ezt az álláspontot támasztja alá az az értelmezés, mely szerint az *Ión*ban a megszállottság és az átszellemültség dicsérete szándékolatlan ironikus jellegű (Halliwell 2012, 174. o.), illetve hogy az *Ión* és a *Phaidrosz* inspirációval kapcsolatos meglátásai egyaránt ironikusnak tekinthetők (Dixon 2008, 12. o.). Azokat az álláspontokat, melyek szerint Platón inspirációról festett képe nem szándékolatlan ironikus, hanem komoly kísérlet arra, hogy magyarázatot adjon a költészet erejére és értékére; lásd Büttner 2011, Barchana–Lorand 2012.

30 Ez az elképzelés azon az előfeltevésen alapul, hogy a költő képes befolyásolni azt, hogy milyen üzenetet és milyen formában közvetít.

31 A korai görög költészetben a költők és a látnokok közötti kapcsolat széles körben elterjedt nézetnek számított (Murray 1992, 33.).

32 A *Védőbeszéd* tanúsága szerint pontosan ezt teszi a delphoi jóslat értelmét kutató Szókratész is (*Szókratész védőbeszéde* 21a–23a).

33 Trivigno 2012, 302. o.

34 *Menón* 99c.

35 *Szókratész védőbeszéde* 22c.

igazolni, alátámasztani a saját szavaikat. Az inspirált költők ennek ellenére rendkívül hatékony módon képesek megragadni a költészeti alkotások által ábrázolt karaktereket, és előre látni, hogy milyen (helyes illetve helytelen) módon fognak viselkedni az adott helyzetekben. Valamint képesek felismerni, hogy az adott cselekedetek milyen jó, illetve rossz következménnyel járhatnak. Az inspirált költő képes átlátni ezeket anélkül, hogy a filozófusokhoz hasonlóan definiálnia kellene, hogy mi a helyes mint olyan, illetve hogy az adott cselekedet miért jó vagy rossz, miért helyénvaló vagy kerülendő az adott helyzetekben.³⁶ A költészeti alkotás igazságtartalmának feltárására törekvő költő és befogadó feladata épp ezért abban áll, hogy helyesen értelmezze a költemény által implicit módon tartalmazott bölcsességet.

4. A költészeti alkotás értelmezése

A költészeti alkotások igazságtartalmával kapcsolatban a görög hagyományban divergáló álláspontok léteztek. Homérosz nem támasztott kétséget afelől, hogy a Múzsák által sugallt üzenet megbízható. Hésziodosz azonban felvetette, hogy a Múzsák által közvetített történet akár hamis is lehet.³⁷ Ezzel felhívta a figyelmet arra, hogy a költészeti alkotásokat nem szabad mindenfajta vizsgálódás nélkül igaznak tekintenünk. Nem szabad abba a hibába esnünk, hogy a Múzsát, illetve a költőt autoritásnak tartjuk és minden szavukat mérlegelés nélkül igaznak tekintjük. Ehelyett a költészeti alkotások helyes értelmezéséhez a befogadó aktív hozzájárulására van szükség. Dialógusba kell kerülni a szöveggel és meg kell fejteni annak pontos üzenetét. Ez már csak azért is szükséges, mert a költői nyelvezet eredendően magában hordozza a félreértés lehetőségét.³⁸ A szöveg tartalmának pontos megértéséhez helyes értelmezői hozzáállásra van szükség. A költészeti alkotások kizárólag a befogadók aktív közreműködésével vezethetnek el tudáshoz, oly módon, ha a befogadó vizsgálódása során képes a költemény valódi tartalmának feltárására.³⁹ A költemények valós, mélyebb értelmének feltárásához a költészeti alkotásokkal szembeni kritikus hozzáállásra és alapos, teoretikus (filozofikus) jellegű vizsgálatukra van szükség. A költészeti alkotás igazsága nem magában a műben van, hanem sokkal inkább felfedezhető, feltárható a mű helyes értelmezésén keresztül. Ezért lehetséges, hogy a költészeti alkotás nem tartalmaz igazságot a passzív, csak az aktív befogadó számára.

36 Büttner 2011, 121. o.

37 *Istenek születése* 22–33.

38 *Prótagorasz* 347c–348a.

39 Trivigno 2012, 303. o.

5. Összegzés

Összességében véve tehát elmondható, hogy a platóni elmélet alapján a költő technikai tudása és az isteni inspiráció egyaránt szerepet játszhatnak a költészeti alkotások létrehozásában. Önmagában véve azonban sem a technikai tudáson, sem a költői ihletettségen alapuló szemlélet nem alkalmas arra, hogy teljes képet alkotassunk általa a költészetéről. A költő rendelkezik a költészeti alkotások formai elemeinek kialakításához szükséges technikai tudással, mint a stílus, a ritmus, a harmónia, illetve a tragédiabeli szövegek összeállítása. Ez a fajta technikai tudás az, ami a hagyományos értelemben is mesterséggé teszi a költészetet és megteremti a költészeti alkotások esztétikai szépségét. Tartalmi szempontból pedig a költő a felelős az isteni inspiráció által közvetített üzenet helyes értelmezéséért és költői formába való átültetéséért.

A mesterségbeli tudáshoz hasonlóan az isteni inspiráció szintén hatást gyakorolhat a költészeti alkotások tartalmára, illetve formájára is. Tartalmi szempontból az isteni inspiráció teszi lehetővé, hogy a költő tudomást szerezzen a régmúlt eseményeiről, illetve az istenek valódi természetéről. Azaz az isteni inspiráció felel a költészeti alkotás által közvetített tartalom eredendő igazságtartalmáért. Ez teszi lehetővé, hogy a költészeti alkotás az isteni bölcsesség közvetítésére szolgálhasson. Formai szempontból pedig a költői ihletettség felelős a költeményeknek a pusztán esztétikai szépséget meghaladó szubsztanciális szépségéért. Azaz az igazán szép és az emberi lelket megragadó költészeti alkotások létrehozásáért, amelyek a költészeti alkotás által feltárható igazság megismérlésére ösztönzi a befogadót.

A költő szakértelme és az isteni inspiráció úgy működhet együtt, hogy az isteni inspiráció felelős azért, hogy a költészeti alkotások igazságot közvetíthessenek az emberek számára. Az igazság azonban nem egyértelműen adott a költészeti alkotásban, hanem pusztán feltárható, megérthető általa, amennyiben a költő, illetve a befogadó helyes módon értelmezi azt. A költemény által közvetített isteni bölcsesség megfejtéséhez a költő és a közönség részéről egyaránt szükség van a kritikus és aktív befogadói magatartásra. Az inspirált és a közvetítéshez szükséges technikai képességekkel egyaránt rendelkező költő a költői nyelv homályosságával fogalmazza meg az inspirált üzenetet. A befogadónak ezt a homályos nyelven megfogalmazott tartalmat kell további értelmezés tárgyává tennie. Az értelmezéshez tehát a befogadó aktív hozzájárulása szükséges. Nem lehet kritikátlan a költészeti alkotás igazságtartalmát illetően és nem fogadhatja el fellebbezhetetlen autoritásként a költőket.

Bibliográfia

Forrásművek

- Platón 1998, *Ion. Menexenosz.* (Ford. Kövendi Dénes, Ritoók Zsigmond), Atlantisz, Budapest.
- Platón 2005a, *Eutüphrón, Szókratész védőbeszéde, Kritón.* (Ford. Gelenczey–Miháltz Alirán, Mogyoródi Emese), Atlantisz, Budapest.
- Platón 2005b, *Phaidrosz.* (Ford. Simon Attila), Atlantisz, Budapest.
- Platón 2008, *Törvények.* (Ford. Bolonyai Gábor), Atlantisz, Budapest.
- Platón 2014, *Állam.* (Ford. Steiger Kornél), Atlantisz, Budapest.

Felhasznált szakirodalom

- Battin, M. Pabst 1977, „Plato on True and False Poetry.” *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 36/2, 163–174. o.
- Barchana–Lorand, Dorit 2012, „’A Divinity Moving You’: Knowledge and Inspiration in Plato’s Ion.” In A. Denham (szerk.): *Plato on Art and Beauty*. Palgrave Macmillan, New York. 84–105. o.
- Büttner, Stefan 2011, „Inspiration and inspired poets in Plato’s dialogues.” In P. Hermann – F-G. Destrée (szerk.), *Plato and the Poets*. Brill, Boston, Leiden. 111–130. o.
- Capuccino, Carlotta 2011, „Plato’s *Ion* and the Ethics of Praise”. In P. Hermann – F-G. Destrée (szerk.), *Plato and the Poets*. Brill, Boston, Leiden. 63–92. o.
- Carter, Robert E. 1967, „Plato and Inspiration.” *Journal of the History of Philosophy* 5/2, 111–121. o.
- Dixon, Berry 2008, „Phaedrus, Ion and the Lure of Inspiration”, *Journal of the International Plato Society* 8. Gramata University, Paris, [<http://gramata.univ-paris1.fr/Plato/article80.html>] (2014. 01. 14.).
- Gonzalez, Francisco J. 2011, „The Hermeneutics of Madness: Poet and Philosopher in Plato’s *Ion* and *Phaedrus*”. In P. Hermann – F-G. Destrée (eds.), *Plato and the Poets*. Brill, Boston, Leiden. 93–110. o.
- Guthrie, William K. C. 1975, *Plato: The Man and his Dialogues: Earlier Period. A History of Greek Philosophy*. Vol. 4. Cambridge University Press, Cambridge.
- Halliwell, Stephen 2012, „Beyond the Mirror of Nature: Plato’s Ethics of Visual Forms.” In A. Denham (szerk.), *Plato on Art and Beauty*. Palgrave Macmillan, New York. 173–204.
- Harriott, Rosemary 1969, *Poetry and Criticism before Plato*. Methuen, London.
- Janaway, Christopher 1995, *Images of Excellence: Plato’s Critique of the Arts*. Clarendon Press, Oxford.
- Ledbetter, Grace M. 2003, *Poetics before Plato: Interpretation and Authority in Early Greek Theories of Poetry*. Princeton University Press, Princeton.

- Loboczky János 2003. Erény és művészet, avagy a költészet értéke – Platón és Gadamer. In Dékány A. – Laczkó S. (szerk.), *Lábjegyzetek Platónhoz I. Erény*. Pro Philosophia Szegedienzi Alapítvány, Szeged. 35–44. o.
- Murray, Penelope 1981, „Poetic Inspiration in Early Greece.” *Journal of Hellenic Studies*, 101, 87–100. o.
- Murray, Penelope 1992, „Inspiration and Mimesis in Plato.” In Barker, A. – Warner, M. (szerk.), *The Language of the Cave*. Academic Printing & Publishing, Alberta, Edmonton. 27–46. o.
- Murray, Penelope 1996, *Plato on Poetry*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Pappas, Nickolas 2013, „Plato’s Aesthetics.” In Edward N. Zalta (szerk.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford University, Stanford, [<http://plato.stanford.edu/entries/plato-aesthetics/>] (2014. 01. 14.).
- Partee, Morriss H. 1971, „Inspiration in the Aesthetics of Plato.” *The Journal of Aesthetics and Criticism* 30/1, 87–95. o.
- Russon, John 1995, „Hermeneutics and Plato’s *Ion*”. *Clio* 24/4, 399–418. o.
- Stern-Gillet, Suzanne 2004, „On (mis)interpreting Plato’s *Ion*”, *Phronesis* 69/2, 169–201. o.
- Taylor, Alfred E. 1997. *Platón*. (Ford. Bárány István, Betegh Gábor.) Osiris, Budapest.
- Tigerstedt, Eugene N. 1969, *Plato’s Idea of Poetical Inspiration*. Societas Scientiarum Fennica, Helsinki.
- Tigerstedt, Eugene N. 1970, „Furor Poeticus: Poetic Inspiration in Greek Literature before Democritus and Plato.” *Journal of the History of Ideas* 31/2, 163–178. o.
- Trivigno, Franco V. 2012, „*Techné*, Inspiration and Comedy in Plato’s *Ion*.” *Apeiron* 45/4, 283–313. o.
- Verdenius, Willen J. 1983, „The Principles of Greek Literary Criticism.” *Mnemosyne* 36/1–2, 14–59. o.
- Woodruff, Paul 1982, „What Could Go Wrong with Inspiration? Why Plato’s Poets Fail.” In J. Moravcsik – P. Temko (szerk.), *Plato on Beauty, Wisdom and the Arts*. Rowman and Littlefield, Lanham. 137–50. o.